PUČKA PREDAVANJA
IZDAJE
HRVATSKO DRUŠTVO ZA PUČKU PROSVJETU.
SVESKA 1.

O praznovjerju.

Predavao
u mnogim mjestima sušačkoga kotara:

Prof. dr. FERDO MARTINOVIĆ.

ZAGREB 1908.

7666

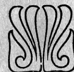
PUČKA PREDAVANJA
IZDAJE
HRVATSKO DRUŠTVO ZA PUČKU PROSVJETU.
SVESKA 1.

O praznovjerju.

Predavao
u mnogim mjestima sušačkoga kotara:

Prof. dr. FERDO MARTINOVIĆ.

ZAGREB 1908.

Pripomenak.

Da se pojedina uspjela pučka predavanja, što više prošire u narodu — odlučilo je društvo ista izdati u ovakim **knjižicama**.

Umoljavaju se svi članovi društva i prijatelji pučke prosvjete, da šire ove knjižice, što više mogu, a oni koji mogu da prirede širim slojevima, što više praktičnih potrebnih pučkih predavanja, osobito iz **zdravstva, gospodarstva** i **prava**.

ZAGREB, mjeseca siječnja 1908.

„Hrv. društvo za pučku prosvjetu.“

O praznovjerju.

Dragi seljani!

Prije nego počnem govoriti o praznovjerju, pričat ću vam dvije priče:

„Neki bogati grof i grofica pozvali k sebi goste. Kad su gosti najveseliji bili, dođe k njima jedan strani gospodin, koji se odmah počne s drugima zabavljati i napokon zamoli od grofice, koja je bila baš na prozoru, njezin skupocjeni prsten. Grofica skine prsten s prsta i dade ga gostu. Gost ga stane pregledavati i kao nehotice spusti ga na ulicu. Grofica na to krikne, gosti se uznemire i odmah bude poslan jedan sluga po prsten. Kad se sluga nije dugo vremena

vratio, pošalju za njim sluškinju. Još veće čudo nastade, kad se ni sluškinja nije vratila. Svi gosti napanu onoga, koji je prsten ispustio, no on im mirno reče, neka se strpe i u taj čas otvori gajbu, u kojoj je bio zatvoren kanarinac. Kanarinac‘ veselo odleti kroz prozor a grofica od silnog jada padne u nesvijest. Gosti se svi okose na ovog stranca, koji je ne samo prsten ispustio nego i kanarinca iz gajbe. No usred najveće buke otvore se vrata sama od sebe, a u sobu uleti, kanarinac: u kljunu mu prsten, pod lijevim krilom sluga, a pod desnim sluškinja.“

Kako vidite, dragi seljani, to je nemoguće, no prije nego počnem govoriti, kako je došlo do ovakih priča, pripovijedat ću vam još jednu, koja je isto tako na oko čudnovata, ali se za čas dade rastumačiti:

„U Carigrad, gdje vlada turski sultan, dođe

neki čarobnik, koji je znao činiti svake ruke čudesa. U predvečerje se prošeće sultan s njim do mora. Kako su bili u razgovoru, zamoli čarobnik sultana, da vidi njegov sat, koji je bio vrlo skupocjen. Kada su bili blizu mora, čarobnik pregleda sat, zavitla, njim i baci ga daleko u more. Sultan plane i počne grditi čarobnika, a ovaj mu mu reče, neka se trpi, da će naskoro dobiti svoj sat. U taj mah skoči u najbliži čamac, zavesla i došavši podalje u more baci povraz i za čas, dva već se na povrazu koprcala velika riba. Čarobnik metne ribu u čamac, zavesla prema kraju i dade je sultanu na dar. Kad je kuhar ribu rasporio, nađe u njezinoj utrobi zlatni sat.

Sultan se tome vrlo začudio i stane ispitivati čarobnika, kako je to učinio. Ovaj mu za skupe novce izdade tajnu. On je najmio ronca, koji je već imao kod sebe uhvaćenu ribu. Kad

je sat u more pao, on ga je uhvatio i u riblje ždrijelo ukljukao, pa ribu na udicu objesio. Onaj (čarobnik) je ribu izvukao i caru na dar dao.“

Ona prva pripovijest pokazuje nam, kako mi možemo nešto izmisliti, a ova druga, kako nam se nešto može činiti čudnovatim, a u istinu nije.

Dragi seljani, mi smo sada evo svi skupa u školi, tamo stoji peć, ondje ploča, ovdje stojim u klupama, vi sjedite, ja govorim, vi slušate. Tamo je prozor, kroz koji proviruju djeca, a iza njih se zeleni trsje, s koga već opada lišće. Kroz drugi prozor eno vidite visoko golo brdo, na kojem se ovdje ondje malo zazelenilo, a pod brdom eno groblje. Mirno stoji na njemu veliki križ i kapelica; pusto je, samo dvije tri žene eno hodaju po njemu, da se isplaču na grobu svojih milih. Pogledajte, na lijevo od brda pukao prostor među dvije gore, a pred nama

se talasa naše milo hrvatsko more, vidi se eno, gdje iz daljine plovi parobrod. To je evo svijet zbilje, tako ga promatramo, tako o njemu obično mislimo.

Ali sa svijetom zbilje usko je skopčan i svijet pričinjanja.

Gledajte samo onaj parobrod; što se više bude približavao luci, sve će nam se veći i veći činiti, kao da raste, a u istinu je on uvijek jednako velik. Gledajte naše more, kako nam se dan na dan drukčijim pričinja, nekad mutno, uzburkano kao neka strahovita neman, a nekad opet tiho, mirno kao ploha leda, po kojoj može čovjek koracati. I čini se čovjeku, da bi sad zakoračio na Krk ili na Čres, premda ga dijeli od vas velika daljina.

Svi znamo, kad nas kakvo veliko veselje snađe, da nam se cijeli svijet drukčiji čini, nego obično, sve u nama igra — poljubili bi cijeli

svijet. A kad nas snađe teška tuga, tamno nam je pred očima, cijela priroda nam je žalobna, a ljudi mrski i bježimo od njih.

Drukčije nam se čini sve oko nas, kad smo sami; drukčije, kad smo u društvu. Čini nam se, da ista soba nije uvijek jednaka, nego je u samoći tmurna, u veselu društvu pokraj glazbe vesela. Čovjeku napitu čini se cijeli svijet drugim, a kad je trijezan drugim.

A šta se događa istom u veće ili po nôći?

Sjene kuća, ljudi, drveća nekako se otegnu, postanu nejasnije, a tim i čudovatije. Svaki panj čini nam se kao neman, koja kraj puta čeka, svaki jablan gorostasom, koji nebo dira; svaka životinja, koja sama luta po ulici, čini se nečim čudnovatim, jer znamo, da u to doba životinje već počivaju, a osobito domaće.

Svaki šušanj po noći ima na sebi nešta

tajinstveno, a svaka sjena, za koju ne znamo, od čega potiče, prikazom i utvarom.

Našem pričinjanju pomaže puno i to, što smo od starijih čuli. Tako nam se na mjestima, gdje je netko ubit, uznemiri srce, i sve nam se čini drukčije. Kuće, u kojima se kakav zločin dogodio, gdje je puno svijeta umrlo ili gdje je kakav zao čovjek živio; stare gradine, o kojima znamo, da su u njima ljudi davno i davno živjeli, čine nam se u noći drukčijima, jer se sjećamo pripovijesti o tima ljudima i nerazumno mislimo, da se duše onih, koji su tu živjeli po noći vraćaju. Kako je to nerazumno i, kako su uzrok tome samo priče, koje u nama ožive i zbog kojih nam se sve drukčije pričinja, dokazuje nam to, što još nitko duha nije vidio u novoj kući, niti mu se, što pričinja, kad pokraj nje prolazi. Zašto? Jednostavno zato, jer u njima, još nitko nije živio, niti smo što o njima čuli. Dakle uzrok svemu

našem pričinjanju je u tom, što smo nešta čuli, pa kad takvu kuću ili gradinu vidimo, sjetimo se onog, što smo čuli, te nam se čini, da se svi pokojni u nju vraćaju i po noći u njoj žive.

Uzrok je dakle tim pričinjanima u pričama, koje znamo, dakle u nama samima. Ako stranac pođe pokraj takve kuće, u kojoj se užasno zločinstvo dogodilo, a za to ne zna, on će bez straha kraj nje proći, dapače u njoj i prenoćiti živ i zdrav, ako je prazna. A to ne bi od vas, koji znate, što se u onoj kući dogodilo, nitko učinio. Evo dakle vidite, da se mi bojimo onoga, što u glavi našoj postoji, a ne onoga, što je doista u svijetu.

Prije nego što prijeđemo na čisto umišljanje, treba dakle, da upamtimo dvoje: prvo da nam se jedanput svijet ukazuje onakav, kakav jest, a drugi puta nam se pričinja drukčijim nego što jest, kao što se onomu sultanu činilo čudnovatim,

što je čarobnik odmah uhvatio ribu i u ribi bio sat.

A sad ću vam pripovijedati jednu priču, da vidite, kako iz onoga, što nam se pričinilo, može nastati priča o nečem čudnovatom, što nije nigda bilo. A mi to onda jedan drugom pripovijedamo i kako svatko voli na ono, što čuje, još i svoje nadovezati, tako se to širi, sve više bježi od istine, sve čudnovatije izgleda. A mi slušajući to isto od drugih, gdje nam pripovijedaju malo pomalo i sami počinjemo u to vjerovati. A kad počnemo vjerovati, onda se po noći sve oko nas napuni nekakvih strašnih i zlih bića.

Evo te priče, koja je nedavno bila u novinama:

„Išao kum kumu u svatove i rasveselio se do kasne noći. Kad se vraćao kući, vodio ga put preko groblja. Došavši do groblja opazi jedan vatreni kolobar. On se uplaši i okrene natrag, a kolobar za njim. On počne bježati, a

kolobar za njim. Ne pazeći, kuda ide, padne u jednu jamu punu vode i zaglibi do pasa. Kolobar se sve više približavao, dok nije došao do vode, a tada stade kolobar, a iz kolobara progovori čovjek: „Kume, jesi li vidio moje konje?"

A šta je bilo?

Seljaku nijesu konji došli na vrijeme kući. Znajući, da je na groblju najbolja paša, pošao je seljak tamo, a da bolje vidi, uzeo je s ognjišta ugarak i mahao s njim, da se ne utrne.

Kumu se pričinilo, da duh dolazi s groblja, jer je u noćnoj tišini svijetli kolobar na groblju zbilja nešta čudnovatoga; a još k tomu ugrijana kumova glava!

Promotrimo to malo! Jedan je čovjek to doživio, sutra je pripovijedao drugom, ali ljepše i kićenije, onaj trećem i t. d. Malo po malo je

kod pripovijedača sve više gubilo vrijednost to, da je čovjek tražio konje, jer je to obično, a sve više vrijedilo ono, što je nešto s groblja u sjajnom kolobaru izašlo i progovorilo kumu kad je u blato pao, jer je to čudnovato u priči. Napokon je, kako je jedan drugom pripovijedao, došlo do toga, da s groblja oko po noći lete sjajni kolobari i progone ljude, a da ti kolobari nijesu ništa drugo nego nespokojne duše.

Kad je priča o nespokojnim dušama došla u drugo i treće koljeno, onda su ljudi, kao što mogu misliti, da čovjek može letjeti ili po vodi dubokoj gaziti, počeli pomišljati, da se i duše mogu u drugim prikazama pojavljivati, a ne samo u svijetlim kolobarima. U tom ih je podupirala i misao, što su na grobju češće vidjeli konje što pasu, zalutala goveda ili skitalica psa. Odatle nastaše vukodlaci, koji se ukazuju kao

psi, mješine, koje se valjaju po putu, zato da naškode ljudima. Oni uznemiruju ljude u kućama i ne može im se drukčije pomoći, nego da se iskopaju, i da im se u srce zabije glogov kolac. Tako je to vjerovanje bilo prodrlo u narod, da je i načelnik grada Zadra Pavao Pavlović 14-stotih god. posl. Hr. dozvolio službeno iskopati neku ženu Pribu i zabosti joj glogov kolac u srce, jer je bila — vukodlak.

Evo vidite, kako iskrivljenje jednog običnog događaja može zavesti i mnoge ljude i cijela koljena. Ali želja za izmišljanjem nije u nama mirovala, nego su ljudi počeli pripovijedati, da vukodlaci ne nastaju istom poslije smrti ljudske, već da se ljudi kao vukodlaci i rode. A tko će se roditi kao vukodlak? Bome ne će onaj, koji je zdrav i lijep, nego onaj, tko je već od prirode nakazan, bilo hrom (šepav) bilo razlok ili u opće čovjek, komu je tijelo nagrđeno. Tako su u

pojedinim mjestima cijele zadruge bile vukodlaci. Ta eno na otoku Krku biii su vukodlaci svi Čoropići iz sela Turčić, jer su bili ružni ljudi. I zadnji vukodlak je neštao, kad su zadnjim Čoropiću zabili glogov kolac u srce.

Tako mi, dragi seljani, slušajući stare bezumne priče napadamo ljude, koje je već priroda unesrećila i ne damo im ni krivima ni dužnima mira ni života ni poslije smrti. Jeli to lijepo? Je li to kršćanski?

A šta da reknemo istom o našima starim bakama, kojima je vrijeme isteplo zube, a briga naborala lice? Jer su sada ružne i krezube, ne damo im mira, koje su zaslužile svojim dugim i mučnim radom, nego ih opadamo, da je sve to njihovo maslo, ako krava ne da mlijeka, ako se pilići dobro ne legu, ako nas glava zaboli. Svemu su tome one sirote krive, jer su vještice,

koje na Oršanj* na metli lete. A krava nam ne da mlijeka, jer je čestito ne hranimo, pilići se ne legu, jer kokoš dobro ne sjedi ili jer jaja ne valjaju, a glava nas boli, jer smo je prehladili. Ako tko naglo umr'e, a nije bio bolestan, vještice su ga udušile, a kad tamo udušila ga krv, jer mu je od prejake krvi pala kap.

Čim što ne znamo protumačiti, a mi izmišljamo različna bića kao vile, pasoglavce, naturašćine, Norine kraljeve, klore, vadine i Bog bi znao, kakvih sve nakaza ne osvane u našoj glavi.

U našem nam stvaranju ovih umišljenih bića, koja nam škode, pomaže i san. Kad čovjek puna želuca legne pa teško diše, sanja da ga nešto na prsima tišti, kao da mu se kamen navalio. Kad o tom stane sutra pripovijedati, sve babe brižno zakimaju glavom: „Mora ga

* U Slavoniji Oršanj, brdo u Mađarskoj, u Lici Klek.

je sisala". I evo iz čisto naravnog uzroka nove nemani, koja nam po noći ne da mira. Ako žena, kojoj je suprug umr'o prije nekoliko dana, o njemu sanja i s njim razgovara, odmah nastaje po selu pripovijest, da mrtvi dolazi, da nije dobro sahranjen, da nijesu ukopnici dobro počašćeni, a kad tamo ona o njemu sanja samo zato, jer joj je on neprestano u duši i u pameti.

Kad čovjek o nekom sanja, na koga nije ni mislio onog dana, onda smišlja, šta li može taj san da znači, bit će zlo! „Noćas sam vidjela djeda Tunu pokojnoga, gdje sav krvav oko svinjca hoda".

„E, ne će biti dobro, crknut će svinje".

I zbilja danas crkne jedno, sutra drugo i već postaje čovjek uvjeren, da je to djed Tuna prorekao.

A nitko ne misli, da se naše misli, kao što se vraćaju po danu, mogu vratiti i po noći. Kao što se po danu možemo sjetiti djeda Tune, koji već 20 godina u grobu spava, tako ga se možemo sjetiti i po noći. A što su svinje crkle, to je sasvim slučajno. Crkle su u drugih, pa crkle i u nas.

Da mi sanjamo samo o onom, čega se možemo sjetiti, dokazuje nam to, što mi nigda ne sanjamo o onim narodima, kojih nigda vidjeli nijesmo niti o njihovu životu, jer ga ne, poznamo.

Nitko od nas, tko nije bio u Australiji, ne sanja o australskim urođenicima, niti u snu s njima živi i jede.

Pa da ne idemo tako daleko, evo ne sanjamo ni, da smo bili u kući svoga susjeda, ako nigda u njoj nismo bili.

A ako i sanjamo, onda je pomišljamo onako,

kako naša izgleda ili nekako čudno, tako da je nešta uzeto iz naše, a nešta iz drugih, koje smo vidjeli.

Ta naše se misli, koje se u snu vraćaju, svaki čas u drugu sliku spajaju kao što od jednakih komadića papira možemo sada načiniti krst, sad kuću a sad opet što drugo.

Kako ima ljudi, koji sve slabosti ljudske u svoju korist izvrnu, tako se našlo ljudi, koji su naše nagađanje po sanjama na svoju korist upotrijebili; napisali velike knjige, sanovnike, iskitili ih slikama, pometali u te knjige brojeve za lutriju, samo da nas još više zalude i na suvišne troškove zavedu. A ti sanovnici ništa ne vrijede, jer samo Bog zna našu budućnost, a ne ljudi, koji su u sanovnicimi kojekakve blezgarije napisali samo zato, da se okoriste i, da naše praznovjerje povećaju. Jer dok je narod praznovjerniji i zalupaniji, dotle se može svatko s njim okoristiti.

Da nam praznovjerje donosi veliku štetu, tom se oduvijeka slagalo sve, što je pametnije. Praznovjerje nam oduzima duševni mir i volju za rad. Čini nas plašljivima i nesamostalnima, a gdjetko može to i glavom platiti. Čovjek praznovjeran bira dane, u koje će što učiniti, jer su mu jedni sretni, a drugi nesretni; nije siguran po noći izaći na ulicu, ni hodati po vlastitoj kući, jer mu sve vrvi prikazama i duhovima; u svakoj trici vidi glas s drugog svijeta, postaje snužden i uznemiren, a naravski, da takav čovjek ne može onako svoje poslove vršiti kao uman i trijezan. Pa ne samo to, nego i djecu svoju kojekakvim pričama čini praznovjernom, tako da, recimo, u slučaju bolesti, koja nenadano nastupi, ne može ni svoje dijete po liječnika poslati, jer se on boji.

Znam slučaj, gdje je tako šegrt morao da ide u ljekarnu, jer je majstoru bilo pozlilo. Kako je izašao na ulicu, a bio mrak, navali na njega

pas, velik i crn, i dječko se sruši mrtav. Nenadana navala psa, za koga je mislio da je Bog zna kakva neman, uplašila ga tako silno, da je nastupila smrt.

Ima li lijeka za praznovjerje?

Ima i to siguran lijek, koji treba da svaka kuća vrši. Ne odgajajmo svoju djecu ludo nego pametno! Nemojmo im pripovijedati priče o duhovima, vukodlacima, vješticama nego ih, makar mi sami u to vjerovali, čuvajmo od toga. A djeca gdje drugdje tako šta čuju, nasmijmo se tome kao kakvoj izmišljenoj šali i uvjerimo ih, da toga nije.

Recimo im, da su to ljudi samo za šalu izmislili i da drugoga uplaše. Kad nam djeca pođu u školu, ne dajmo im pripovijesti, u kojima se pojavljuju duhovi i mrtvi ustaju iz grobova nego im dajmo radije lijepe šaljive pripovijesti iz običnog života! Vodimo ih u mrak i šaljimo ih same, da se uvjere, da ništa nema, onda ćemo vidjeti, kako će nam djeca biti nestrašiva i slobodna.

A mi stariji? I nama se može pomoći, samo treba čvrste volje. Mi moramo sami sebe uvjeriti, da tih svih strašila zbilja nema, nego da smo ih mi sami stvorili. A kako ćemo se uvjeriti. Groblje je obično najveće strašilo, jer tamo leže naši pokojnici, kojih se još sjećamo. Pokušajmo neko vrijeme svaki dan ići na groblje. Najprije po danu, onda pred večer i to svaki dan sve kasnije, recimo samo za četvrt ure; tako ćemo malo po malo i po noći doći na groblje i osvjedočit ćemo se, da je ono samo mirno počivalište mrtvih, koji leže duboko pod zemljom, a ne mjesto za skupljanje duhova, koji da ljude plaše. Ako duh ide poslije smrti k Bogu, onda nije ni po danu ni po noći kod svoga tijela, koje je na groblju, jer on toga tijela, svog negdašnjeg druga, ne treba.

Sve smo mi to sami izmislili, jer nam se svijet, koji je oko nas svaki čas drukčijim pričinja, kako smo već prije rekli. Zato, dragi seljani, nemojmo vjerovati u ono, što nam se samo pričinja, nego vjerujmo u ono, što jest, a to je priroda oko nas, a Bog nad nama.

Članovi društva za pučku prosvjetu, dobivaju mjesečno društveni list:

„PUČKA PROSVJETA"

Sadržaj 1. broja od g. 1908: *Sv. Ćiril i Metod. — Kako su n[illegible]la slavonska vlastelinstva. — Bolji je dobar glas, nego zlatan pâs. — Postupanje s vinom u zimi. — Prekopavanje zemlje za vinograd s američkom lozom. — Unovčivanje gospodarskih plodina. — Zrak kao ljekovito sredstvo. — Narodno blago. — Društvene vijesti. — Od svega po malo.*

Ne smije biti pismenog Hrvata, a da nije član ovoga društva i za nj da ne poradi. —

Članovi utemeljitelji plaćaju *najmanje* **50** *kruna*, **prinosnici 2 krune, siromašniji 1 krunu**

Hrvatsko društvo za pučku prosvjetu u Zagrebu.

Ovo je najmlađe hrvatsko društvo, a svrha mu je promicati ćudoredni, duševni i gospodarstveni razvitak svega naroda, koji hrvatski govori. Zato će društvo:

Osnivati, podupirati i nadzirati hrvatske pučke knjižnice izravno i preko podružnica;

Osnivati i podupirati naučne tečajeve za nepismene i tečajeve za daljnu naobrazbu;

Priređivati javna pučka predavanja i sijela;

Raspisivati nagrade za pučke knjige;

Izdavati za narod i širiti među njim knjige, koje promiču duševni, ćudoredni i gospodarski njegov život;

Izdavati društveni list za narod (§. 2.): i

Osnivati škole i namicati sredstva za pučku prosvjetu.

Pučka predavanja.

Na želju mnogih članova izdavat će društvo u knjižicama pojedina uspjela pučka predavanja.

S v e s k a 1. **O praznovjerju.** Predavao u mnogim mjestima sušačkog kotara prof. dr. *F. Martinović.*

Tisak V. Novotni, Zagreb, Ilica 41.